

RAZVOJ PREDUZETNIŠTVA U FUNKCIJI PREVENCIJE NASILJA

Prof.dr Kristina Bobrek Macanović³⁴⁴
Univerzitet za poslovne studije Banja Luka
Republika Srpska, Bosna i Hercegovina

Prof.dr Vesna Novaković³⁴⁵
Panevropski univerzitet Apeiron, Banja Luka,
Republika Srpska, Bosna i Hercegovina

Apstrakt: Jedna od karakteristika tržišta Zapadnog Balkana je visoka stopa nezaposlenosti, a posebno visoka stopa nezaposlenosti mladih. Uzroci se kreću od generalno niske privredne aktivnosti, sporog ekonomskog rasta, do zastarjelih i nepralgotovljenih nastavnih planova i programa. Sve to vodi ka dugoročnoj nezaposlenosti mladih, što često razultira nezadovoljstvom, socijalnom isključenošću i lošom socijalnom slikom cijele porodice. Sa druge strane, brojna istraživanja dokazuju povezanost između nezaposlenosti i nasilja, posebno nasilja u porodici. Muškarci koji su nezaposleni ili ostanu bez posla, često izazivaju nasilje u porodici, dok žene koje ostanu bez posla postaju žrtve porodičnog nasilja. Upravo zbog toga, naš rad se bavi idejom podsticanja i razvoja preduzetništva, posebno omladinskog preduzetništva, kako bi se kroz zapošljavanje i samozapošljavanje uticalo preventivno na pojavu nasilja u porodici i nasilja u društvu uopšte. Kroz rad smo definisali početnu hipotezu koja glasi „Podsticanje preduzetništva pozitivno utiče na prevenciju nasilja“. Stavovi dobijeni istraživanjem u studentskoj populaciji pokazuju da usmjerenost na politike koje smanjuju nezaposlenost ili pružaju podršku nezaposlenima kroz podsticanje preduzetništva mogu smanjiti nasilje i poboljšati javno zdravlje.

Ključne riječi: nasilje, prevencija, mladi, preduzetništvo, omladinsko preduzetništvo

Uvod

Prosječna regionalna stopa nezaposlenosti mladih u zemljama Zapadnog Balkana je 35,1% (Study on youth employment in the western balkans). Nedavna istraživanja o uzrocima visoke nezaposlenosti mladih pokazala su da se izdvajaju uzroci kako slijedi: spor ekonomski rast, te prisustvo korupcije. Jedan od kritičnih faktora u određivanju pozicije pojedinca na tržištu rada je nivo obrazovanja i odgovarajući skup vještina koje tražilac posla nudi potencijalnim poslodavcima. Posljednjih godina povećava se broj nezaposlenih visokoobrazovanih kadrova, što ukazuje na potrebu čvršće veze između visokog obrazovanja i tržišta rada. Nastavni planovi i programi su zastarjeli, a opšti nivo opremljenosti i nastavnog materijala je neadekvatan da obezbjedi visok nivo srednjeg obrazovanja. Slični faktori utiču na sisteme visokog obrazovanja gde su javni univerziteti najvećim delom odvojeni od poslovnog sektora. Mnogi studenti u visokom obrazovanju studiraju humanističke i društvene nauke koje nisu tražene na tržištu rada, a relativno malo studira naučne, inženjerske, matematičke i tehnološke (STEM) predmete koji su traženiji. Kada učenici završe srednje obrazovanje ili visoko obrazovanje, suočavaju se sa sveopštim nedostatkom poslova u privatnom sektoru, a kao posljedica nezaposlenosti pogoršavaju se i njihove vještine. Paralelno sa ovim činjenicama, istraživanja pokazuju značajnu vezu nezaposlenosti i nasilja. U analizi raspoloživih izvora otkriveno je da je nezaposlenost muškaraca pozitivno povezana sa porastom pojave nasilja i brutalnosti, dok nezaposlenost žena nije. Zatim,

³⁴⁴ kbobrek@gmail.com

³⁴⁵ novakovic.vesnabl@gmail.com

dokazano je da nezaposlenost značajno povećava nasilje u porodici, i to na način da nezaposlenost bilo muškaraca ili žena povećava nasilje u porodici, muškarci koji izgube posao imaju veću vjerovatnoću da izvrše nasilje u porodici, dok žene koje izgube posao češće postaju žrtve nasilja u porodici.

Pregled strateških dokumenata

Pregledom strateških dokumenata Republike Srpske možemo vidjeti strateška usmjerenja ka smanjenju jaza između potreba tržišta rada i nedostataka u obrazovnom sistemu, kao i smanjenju nezaposlenosti mladih.

U Republici Srpskoj predmetna pitanja su obrađena kroz Strategiju razvoja obrazovanja Republike Srpske za period 2023-2030., Strategiju razvoja nauke, tehnologije, visokog obrazovanja i informacionog društva Republike Srpske 2023-2029. i Omladinsku politiku. Strategijom razvoja obrazovanja Republike Srpske za period 2023-2030. godine identifikovani su nedostaci (slabosti) obrazovanja u Republici:

- Orijentacija na reproduktivno znanje i učenje za ocenjivanje i dalje dominira;
- Obrazovni sistem nije prvenstveno orijentisan na talente, već favorizuje osrednjost i prolaznost;
- Još uvek postoji slaba veza između obrazovanja i tržišta rada i privrede, kako u Republici, tako i u širem regionu i EU;
- Sporo uvođenje novih i menjanje postojećih profila i programa obrazovanja u srednjim školama i visokoškolskim ustanovama;
- Edukacijom se ne stiču odgovarajuća znanja i praktične veštine za rad u privredi, čak ni prema očekivanjima poslodavaca.

Omladinskom politikom Republike Srpske od 2023. do 2027. godine, definisana su 4 strateška cilja sa ukupno 15 prioriteta i 44 mjere, te 3 strateška projekta. Jedan od ključnih strateških projekata je Program podrške mladim preuzetnicima „Startup Srpska“.

Odnos nezaposlenosti i nasilja

S obzirom da je nezaposlenost problem koji zahvata ne samo pojedinca, nego i njegovu užu i širu društvenu zajednicu, nije iznenađujuće da su istraživanja uočila povezanost nezaposlenosti i posrednog ili neposrednog nasilja. Prema Berger (2011.) teškoće koje nastaju u porodicama uslijed nezaposlenosti jednog ili oba roditelja mogu imati za posledicu povećanje učestalosti nasilja nad djecom prema Moguće je da posebno nezaposlenost oca povećava rizik od zlostavljanja djece (Gillham i saradnici, 1998). Međutim, ove rezultate ipak treba uzeti sa dozom rezerve, jer istraživanja koja su proučavala ovu povezanost većinom su retrospektivna i dosad nisu uvjerljivo razdvojila uticaj nezaposlenosti od drugih psihosocijalnih faktora poput siromaštva, društvene izolovanosti, psihološkog profila roditelja itd. Istraživanje međunarodnog tima (Taitz i saradnici, 2017.) otkriva snažnu vezu između gubitka posla i nasilja u porodici. Muškarci koji izgube posao češće izazivaju nasilje u porodici, dok žene koje izgube posao češće postaju žrtve. Povećanja su i više od 30%. Studija razmatra pažljivo osmišljene naknade za nezaposlene kao novi pristup mjerama politike namijenjene zaštiti žena i djevojčica.

Ipak, ono što potvrđuje tezu direktnu povezanosti nezaposlenosti i porasta nasilja su svi pokazatelji koji su bili rezultat krize uzrokovane korona virusom. Nasilje u porodici je poraslo širom svijeta tokom pandemije koronavirusa, što je navelo UN da ga nazove pandemijom u sjeni. Činjenica da su mnoge zemlje zabilježile porast nezaposlenosti, ukazuje na zajednički uzrok. Dokazi sugerisu da gubitak posla pokreće dva mehanizma: gubitak prihoda i povećanje potencijalnog vremena kod kuće. Gubitak prihoda stvara stres u domaćinstvu, dok više vremena kod kuće povećava izloženost riziku od nasilja u porodici (Bhalotra i saradnici, 2021). “Iako su naši podaci prethodili pandemiji, naši rezultati su relevantni za mnoge zemlje koje pate od visoke nezaposlenosti nakon pandemije. Mandati izolacije su ukinuti u mnogim zemljama, ali izgleda da će stopa nezaposlenosti rasti, pooštravajući ograničenja prihoda i potencijalno povećanje izloženosti nasilju, čak i u odsustvu ograničenja mobilnosti.” (Bhalotra i saradnici, 2021:52) Studija je uključila i mjere nasilja u porodici koje se ne oslanjaju na to

da žrtve prijave događaj policiji. To su: indikatori za žene koje koriste javna skloništa za nasilje u porodici i obavještenja o nasilju u porodici od strane zdravstvenih ustanova koje je ovlastila savezna vlada. Oni smatraju da gubitak posla ima značajan uticaj na nasilje u porodici i da naknade za nezaposlene možda neće ublažiti ovaj efekat ako dovedu do toga da muškarci budu duže nezaposleni. Beneficije, ili stimulacije za pokretanje preduzetništva međutim, imaju potencijal da ublaže učinak ako su praćene politikama koje podstiču preduzetništvo i ohrabruju stanovništvo da započnu sopstveni posao.

Omladinsko preduzetništvo

Preduzetništvo je potrebno razmatrati u širokom društvenom, kulturnom i ekonomskom kontekstu. Primjene preduzetničkih ideja srećemo u svakodnevnom životu (Novaković, 2017).

Preduzetništvo obuhvata životne stavove, uključujući i spremnost i hrabrost da se djeluje u cilju ostvarenja vizije i spremnosti preuzimanja rizika (Novaković, 2012). Omladinski preduzetnici (Novaković, 2018) mogu se svrstati u sledeće tri kategorije:

1. Pred – preduzetnici su mladi ljudi između 15 i 19 godina. Ovo je formativna faza, u njoj mlađu omladinu karakteriše prelaz iz sigurnosti kuće, doma ili obrazovanja u radno mjesto.
2. Drugu kategoriju predstavljaju preduzetnici koji počinju mladi između 20 i 25 godina. Ovo je faza rasta, ovi mladi ljudi su stekli određeno iskustvo, vještine i kapital koji bi im omogućio da pokrenu sopstveni posao. Nakon što pokrenu vlastiti posao najčešće se suočavaju sa tri osnovna rješenja: ostanu zaglavljani u nekim marginalnim djelatnostima, napuste poslovni poduhvat, a treće rješenje jeste da uspješno vode posao.
3. Preduzetnici koji rastu. U ovu grupu mladih preduzetnika ubrajaju se mladi starosti između 26 i 29 godina. Ovi preduzetnici imaju viši nivo zrelosti nego ostale kategorije mladih preduzetnika i posjeduju vrijedna iskustva u poslu. Stoga je vjerovatnije da će novoosnovano preduzeće postati održivo, te je potrebno isto posebno vrednovati i projektovati odgovarajuće politike i mjere za pospješivanje ovih mladih preduzetnika.

Postoje i velike prepreke sa kojima se susreću mladi ljudi koji bi želeli da osnuju sopstveni biznis, kao i nedovoljna podrška takvim mladim preduzetnicima. Rovčanin (2019.) tvrdi da su ključne prepreke i ograničenja za mlade da otvore posao na Zapadnom Balkanu obezbeđivanje početnog kapitala, složene administrativne procedure, neadekvatan pristup stručnoj podršci i mentorstvu, ograničenost, odnosno nemogućnost sticanja radnog iskustva tokom studiranja.

Međutim, da bi omladinsko preduzetništvo bilo prihvaćeno kao opcija pri izboru karijere, potrebno je da se mladi ljudi „probude“, da preuzmu stvar u svoje ruke, da ne očekuju da će ih čekati posao po završetku školovanja. Mogućnosti za razvoj omladinskog preduzetništva treba sagledati u kontekstu ekonomske realnosti u zemljama kako bi se izbegla nerealna očekivanja.

Rezultati istraživanja

Kako bismo potvrdili ili opovrgnuli postavljenu hipotezu da „Podsticanje preduzetništva pozitivno utiče na prevenciju nasilja“, proveli smo istraživanje stavova studentske populacije. Ukupno je prikupljeno 50 odgovora. Stavovi dobijeni istraživanjem u studentskoj populaciji pokazuju da usmjerenost na politike koje smanjuju nezaposlenost ili pružaju podršku nezaposlenima kroz podsticanje preduzetništva mogu smanjiti nasilje i poboljšati javno zdravlje.

Istraživanje je provedeno anketiranjem, kroz upitnik koji je sadržao pet pitanja, kako slijedi:

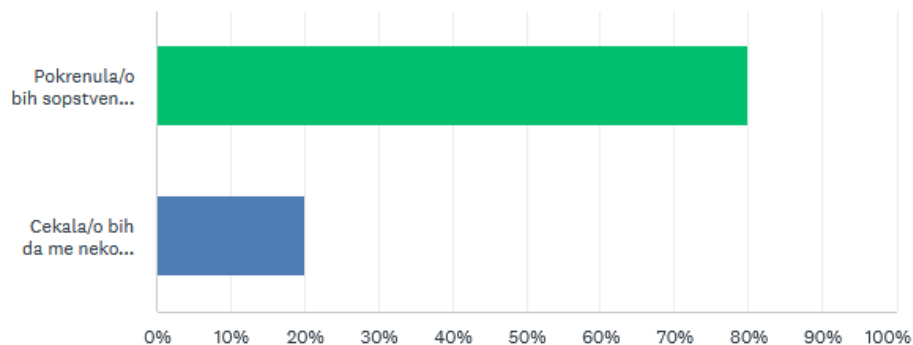
1. Ocijenite od 1 do 5 da li smatrate da su nezaposleni ljudi više skloni nasilju (1 jesu veoma, do 5 ne vidim povezanost)
2. Da li biste radije pokrenuli sopstveni posao ili čekali da vas neko zaposleni? (Od ponudjenih odgovora navedite svoj izbor):
 - Pokrenula/o bih sopstveni posao
 - Čekala/o bih da me neko zaposli
3. Da li biste bili zainteresovani da pokrenete preduzetnički projekat u kojem bi učestvovala vaša cijela porodica? (od 1 ne bih, do 5 veoma)

4. Da li bi vas pokretanje sopstvenog posla ispunilo u društvenom i duhovnom smislu (1 ne vidim vezu, do 5 potpuno).

Odgovorom na pitanje Ocjenite da li smatrate da su nezaposleni ljudi više skloni nasilju više od 50 % ispitanika je odgovorilo da smatraju da jesu.

Preko 80 % ispitanika je odgovorilo da bi radije pokrenuli sopstveni posao nego da čekaju da ih neko zaposli, sto vidimo na Grafikonu broj 1.

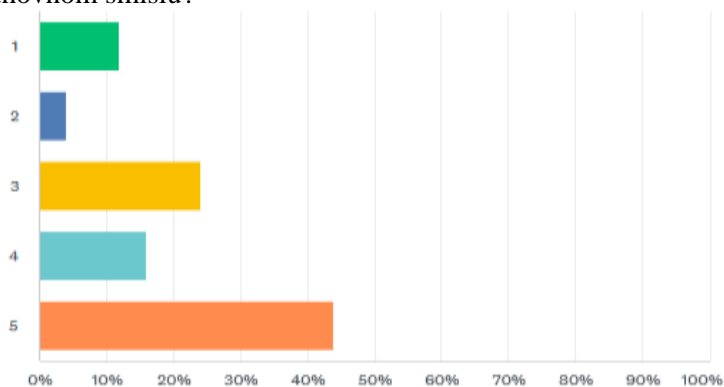
Grafikon 1. prikaz odgovora na pitanje da li biste radije pokrenuli sopstveni posao ili čekali da vam neko ponudi zaposlenje:

Izvor: analiza upitnika

Dok je na pitanje Da li bi vas pokretanje sopstvenog posla ispunilo u društvenom i duhovnom smislu? preko 40 % ispitanika je odgovorilo potpuno. Odgovore na ovo pitanje možemo vdjeti na grafikonu broj 2.

Grafikon 2. prikaz odgovora na pitanje Da li bi vas pokretanje sopstvenog posla ispunilo u društvenom i duhovnom smislu?

Izvor: analiza upitnika

Rezultati dobijeni analizom upitnika pokazuju da su i sami ispitanici smatraju da su nezaposleni ljudi više skloni nasilju, a sa druge strane, ispitanici su spremni i zainteresovani da kroz korištenje različitih podsticaja sami pokrenu sopstveni posao, te na taj način zaposle i sebe i članove svoje porodice. Pored direktnog uticaja na prevenciju nasilja, ispitanici smatraju i da bi ih zaposlenje na ovaj način ispunilo u duhovnom i društvenom smislu, te na ovaj način doprinijelo kvalitetu života u cjelini.

Zaključak

Istraživanja iz oblasti ekonomskih nauka koja pokazuju da su uzroci visoke nezaposlenosti mladih spor ekonomski rad, slaba povezanost obrazovnih institucija i tržišta rada, odvojenost institucija visokog obrazovanja i poslovnog sektora, kao i istraživanja iz oblasti socioloških i pedagoških nauka pokazuju značajnu vezu nezaposlenosti i nasilja. U analizi raspoloživih izvora otkriveno je da je nezaposlenost muškaraca pozitivno povezana sa porastom pojave nasilja i brutalnosti, dok

nezaposlenost žena nije. Zatim, dokazano je da nezaposlenost značajno povećava nasilje u porodici, i to na način da nezaposlenost bilo muškaraca ili žena povećava nasilje u porodici, muškarci koji izgube posao imaju veću vjerovatnoću da izvrše nasilje u porodici, dok žene koje izgube posao češće postaju žrtve nasilja u porodici. Stoga smo kroz naš rad istražili vezu između podsticanja preduzetništva i prevencije nasilja, što je i dokazano analizom dobijenih odgovora studenata nakon provedene ankete. Stavovi dobijeni istraživanjem u studentskoj populaciji pokazuju da usmjerenost na politike koje smanjuju nezaposlenost ili pružaju podršku nezaposlenima kroz podsticanje preduzetništva mogu smanjiti nasilje.

Literatura:

1. Bhalotra, S., Britto, D., Pinotti, P., and Sampaio, B. (2021), 'Domestic violence: the potential role of job loss and unemployment', CAGE Policy Briefing (No.34)
2. Bhalotra, S., Britto, D., Pinotti, P., and Sampaio, B. (2021), 'Job displacement, unemployment benefits and domestic violence', CAGE Working Paper (No. 573)
3. Berger RP, Fromkin JB, Stutz H, Makoroff K, Scribano PV, Feldman K, Tu LC, Fabio A. Abusive head trauma during a time of increased unemployment: a multicenter analysis. *Pediatrics*. 2011;128:637-43.
4. Gillham B, Tanner G, Cheyne B, Freeman I, Rooney M, Lambie A. Unemployment rates, single parent density, and indices of child poverty: their relationship to different categories of child abuse and neglect. *Child Abuse Negl*. 1998;22:79-90.
5. Novaković, V., 'Possibility Of Development Of Youth Entrepreneurship In The Republic of Srpska', *Economy and Market Communication Review*, Vol. II • Br./No. 1 • Banja Luka, Juni/Jun 2012 • pp. 87-104 DOI: 10.7251/EMC1201071N, UDK: 005.5:316.342.2-053
6. Novaković, V., Macanović Bobrek, K., 'Porodični biznis kroz aspekte preduzetništva i brendiranja', Vol 5, No 1, *Društvene devijacije*, DOI: <https://doi.org/10.7251/ZCMZ2001615N>
7. Novaković, V., „Innovation as an initiator of economic development«, *Economy and Market Communication Review*, Vol. 19 • Br./No. 1 • Banja Luka, Juni/Jun 2020 • pp. 230-249, DOI <https://doi.org/10.7251/EMC2001230N>
8. Omladinska politika Republike Srpske od 2023. do 2027. godine
9. Rovčanin, A., *Enabling environment for youth entrepreneurship in the Western Balkans*, 2019
10. *Strategija razvoja predškolskog, osnovnog i srednjeg vaspitanja i obrazovanja Republike Srpske za period 2022-2030. godine*
11. *Strategija razvoja nauke, tehnologije, visokog obrazovanja i informacionog društva u Republici Srpskoj za period 2023-2029.*
12. Study on youth employment in the western balkans, <https://www.rcc.int/docs/573/study-on-youth-employment-in-the-western-balkans> Očitano 05.02.2024.
13. Taitz LS, King JM, Nicholson J, Kessel M. Unemployment and child abuse. *Br MedJ (Clin Res Ed)*. 2017;294:1074-6.
14. Unemployment associated with increase in violence early in COVID-19 pandemic, *Journal of urban health* <https://link.springer.com/journal/11524> Očitano 04.03.2024.

DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURSHIP IN THE FUNCTION OF VIOLENCE PREVENTION

Abstract: *One of the characteristics of the market of the Western Balkans is the high rate of unemployment, especially the high rate of youth unemployment. The causes range from generally low economic activity, slow economic growth, to outdated curricula. All this leads to long-term youth unemployment, which often results in dissatisfaction, social exclusion and a bad social image of the whole family. On the other hand, numerous studies prove the connection between unemployment and violence, especially domestic violence. Men who are unemployed or lose their jobs often cause domestic violence, while women who lose their jobs become victims of domestic violence. Precisely because of this, our paper deals with the idea of encouraging and developing entrepreneurship, especially youth entrepreneurship, in order to have a preventive effect on the occurrence of domestic violence and violence in society in general through employment and self-employment. Through the work, we defined the initial hypothesis that reads "Encouraging entrepreneurship has a positive effect on the prevention of violence". Attitudes obtained from research in the student population show that focusing on policies that reduce unemployment or provide support to the unemployed through encouraging entrepreneurship can reduce violence and improve public health.*

Keywords: *violence, prevention, youth, entrepreneurship, youth entrepreneurship*